

РЕЦЕНЗИЯ

на

научните публикации и преподавателската дейност на
ДОЦЕНТ Д-Р ИСКРА ВАСИЛЕВА БАЕВА, единствен участник в
конкурса за „ПРОФЕСОР” ПО НОВА И НАЙ-НОВА ОБЩА ИСТОРИЯ
(СЪВРЕМЕННА ИСТОРИЯ), шифър 05.03.04, обявен в ДВ №
21/15.03.2011

РЕЦЕНЗЕНТ

проф. д.и.н. Витка Тошкова

Внушителен е броят на изследванията, представени от доцент д-р Искра Баева за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „ПРОФЕСОР”, писани след хабилитацията ѝ през 1995 г. Докладите, подготвени за научни конференции у нас и в чужбина, са 157. Издадените книги са общо 10, от които три са самостоятелни: България и Източна Европа. С., 2001, 271 п. с. (преиздадена през 2010), Тодор Живков. Кама, С., 2006, 122 п. с. и Източна Европа през ХХ век. Идеи, конфликти, митове. Парадигма. С., 2010, 530 п. с. Научните статии по различни теми от историята на Източна Европа и България са 110. Не са включени „de visu”, но могат да бъдат предоставени при поискване, 8 учебници и учебни помагала по история на България и история на света, документални сборници и сборници с доклади, на които И. Баева е съставител (14), рецензии и отзиви (20), научна редакция на монографии, мемоари и енциклопедии (13).

Твърде дълъг е и списъкът с лекционни курсове и семинари (доц. Баева е харесван от студентите преподавател), които са част от изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни

степени и заемане на академични длъжности в СУ „Свети Климент Охридски”. В Бакалавърската програма те са общо 13 с теми предимно от историята на Централна и Източна Европа през XX век и след Втората световна война. Магистърските курсове са 12 и обхващат участието на България в Източния блок, историята на Източна Европа през XX век и ролята на съветския фактор, проблемите и противоречията в съвременния свят, политиката на САЩ в Източна Европа през Студената война и др.

Посочени са също договори за 6 научни проекти, с ръководител доц. Баева и 5 проекти към НФНИ, два от които са международни.

Професионалните си умения доц. Баева прилага и при ръководството на 5 докторанти, двама от които вече са защитили дисертациите си.

В положителната оценка за научните приноси, защитени от доц. Баева с използването на разнообразни архивни източници и богатата библиография, се вписват убедително публикациите по проблеми от българска история, в които ярко проличава умението ѝ да открива проекциите на процесите в отношенията на международната сцена. И за да разсея веднага възможни упреци, че конкурсът е по обща история, ще изтъкна още тук, че в публикациите с българска тематика почти няма изследване, което да е лишено от сравнителен анализ със ситуацията не само в една, но и в група страни било от Балканите, било от Източна и Западна Европа. В зависимост от проучваните въпроси се прави и адекватна ретроспекция на позициите на СССР, САЩ, Великобритания, Германия, Франция към източноевропейския регион и на този фон се поставят събитията в България.

Примерите са много. Ще започна с твърде скромно, но показателен случай от „Историята на съобщенията в България”, написана от колектив (№ 1 от списъка). В раздела „Телевизия” (автор И. Баева) на глава VIII е отбелязано времето – ноември 1940 г., когато софиянци виждат за първи

път „телевизионно предаване” на изложба, организирана от Германската държавна поща. В следващата част е припомнено въвеждането на петъчните предавания с програми от съветската телевизия (1965 г.), както и решението (март 1965) за френско-съветско сътрудничество при пускането на цветна телевизия в Източния блок.

Още по-убедително е представена международната панорама в „Българските преходи 1939-1989” (№ 2, в съавторство с Е. Калинова) . Разбира се, ценен е преди всичко обширният анализ на проблемите от българската следвоенна трансформация с нюансите, отличаващи „политическите и обществени процеси в България” през годините на ранния живковизъм, либерализацията, утвърдена в Хелзинки през 1975 г., подробният разказ за особеностите на българското преустройство със серията икономически реформи, „детронирането” на Тодор Живков с участието Москва (по спомени на В. Терехов, а не Н. Толубеев?) и детайлите от историята на „прехода към демокрация и пазарна икономика” от 1990 до 2010 г. Доц. Баева е автор на част втора (без 2.4, 3.2, 3.3, 3.4), на цялата част трета и на „Приложенията”, които са много полезен справочник с биографични данни за българските държавници и политици не само „след” (очевидно има грешка) 9 септември 1944 г., но и преди тази дата; улесняват читателя статистическите данни за площта, населението, раждаемостта, потреблението и пр. на България, както и хрониката на важни събития. Може би в следващи издания ще трябва да се отговори на въпросите кой и по чие нареждане определяше субектите, годни да се „демократизират” (и кои не могат), за да се превърнат в „силна опозиция”, необходима по думите на А. Луканов за успешния български преход към „демокрация и пазарна икономика”. От повече информация се нуждаят и връзките на определени политически фигури със Симеон II Сакскобургготски, по-точно откога датират и какъв е истинският повод за неговото (уникално за бившите монархии в Източна Европа) завръщане

във властта. От обяснение се нуждае и проблемът за факторите, натрапващи делегитимирането на българското управление и институции, съществували преди 1989 г.

В друг формат и вариант „Българските преходи” са издадени през 2001 г. в Париж (№ 3), под заглавие „Съвременна България между Изтока и Запада”. Ще повторя коментара в автосправката на И. Баева, че за френския читател книгата е „първото цялостно представяне на съвременната българска история” и се цитира от историци във Франция.

Съчетание на проблеми от общата и българската следвоенна история съдържа първият самостоятелен труд на доц. Баева „България и Източна Европа” (№ 4), споменат по-горе. Изключения в цитираната хронология (след 1945 г.) правят две студии – „Европейско и неевропейско в източноевропейския социализъм. Българският случай” (11-29) и „Циклите-границы в историята на Чехословакия” (207-219). Първият материал приключва с анализ на „силната роля на държавата”, която в България се налага още през XIX век с „политиката на държавен протекционизъм”. Именно той създава условия за устойчиво развитие на българския социализъм, въпреки „външната сила”, която го налага след войната. Останалите изследвания отразяват конфликтите в развитието на Чехословакия и Полша, разглеждат концепциите на ЦРУ за ситуацията в България през 50-те, българската емиграция в Източна Европа, опитите за „сближение” със СССР и особеностите на българския преход към демокрация. Безспорен е приносът на авторката в издирването и интерпретацията на нови архивни документи от Националния архив на САЩ, ЦДА и ДА на МВнР.

Изцяло българска е проблематиката във втората книга на И. Баева „Тодор Живков” (№ 7). Представена е кратка биография на „първия партиен и държавен ръководител” на България, чиято оставка е приета на партийния пленум на 10 ноември 1989 г. Не оспорвам твърдението в

автосправката, че това е „първата критична научна биография на Живков” с „балансиран подход към личността”, без пълното отрицание и без тоталните възхвали. Действително в проучването обективният подход е налице. Но все пак „приносът” на Т. Живков в съпротивителното движение, както и следдеветосептемврийското му кратко участие в силовите структури трябва да се анализира с повече информация (особено митът, че познава кадрите в Софийско и е извършил „масовизацията” на „Чавдар”) извън партийните истории, писани и редактирани от ангажирани с партийната, определена от Живков, линия сътрудници на ЦК на БКП. От разширена интерпретация се нуждае и отношението на Живков към българската интелигенция; директно или индиректно той поощрява деформациите в поведението на неговите „любимци”, за да ги превърне в антураж, който налага „верноподанически” стил в определени обществени слоеве. Съчетан с българския менталитет, този стил се запазва и сега.

Към рубриката с „портрети” на българските държавници принадлежат и биографичните очерци за А. Югов, Г. Трайков, Т. Живков, С. Тодоров, П. Младенов (за неговата позиция на „опозиционен деец” с писмото от 24 октомври 1989 г. обяснението на доц. Баева може да бъде разширено с още данни за съгласуването ѝ с външни фактори), А. Луканов, подготвени от И. Баева в сборника „Български държавници 1944-1989” (№№ 44, 45, 46, 47, 48, 49). Извън книгата са представени биографиите на А. Лилов и на проф. Н. Генчев.

Теми от вътрешно- и външнополитическата история на България присъстват и в монографията „Източна Европа през XX век. Идеи, конфликти, митове” (№ 9). Доц. Баева продължава да прилага метода на сравнителния анализ в статията „Голямата промяна през 1989 година – чехословашки и български рефлексии” (357-370). Така стават по-ясни различията в политическите настроения и факторите, забавили и донякъде компрометирали българското преустройство. Включени са нови теми от

двустранните отношения на България с Куба и Австрия. Обобщаваща, но с конкретни анализи и факти за характера и скоростта на промените в отделни страни на източноевропейския регион, е последната статия на четвърта част – „Мястото на 10 ноември 1989 г. в източноевропейските процеси” (494-511).

Многообразието на проблемите, по които работи доц. Баева, се проявява в статиите, изследващи национализма в България и Източна Европа. Централен остава въпросът за „възродителния процес” и отношението на българските управляващи към българските турци. В това направление е много популярен и се използва от изследователите издаденият през 2009 г. двутомен документален сборник (съставители Е. Калинова, И. Баева) „Възродителният процес” (№№ 141, 142). Допълнителен разширен анализ е даден в статията „Етнически и религиозни общности в следвоенна България” (автори Е. Калинова, И. Баева) (№ 114).

Обоснован от настъпателната геополитическа и геоидеологическа активност на Москва в Източна Европа след Втората световна война е интересът на доц. Баева към „сложните и нееднозначни отношения” между СССР/РФ и България (№№ 23, 37, 91, 92, 93, 111). Задълбочено се коментира „българският прагматизъм”, проявен в „скандалния проблем” за „по-тясна връзка между съветската и нашата икономика”, обсъждан през юли и декември 1963 г. и отново през 1973 г. Убедителни са констатациите за настъпилото прекъсване на традицията за българското русофилство през 1991 г., проявите на „русофобство” или „русофилство” според ориентацията управляващата политическа сила и трудните стъпки за нормализиране на отношенията в началото на XXI век.

Свързана с руската тема е студията „Историческият път на България – от традиционно общество през модернизация до интеграция в Европейския съюз. Руският вектор (№ 68).

Научното творчество на доц. Баева привлича интереса на специалистите и това личи от многобройните рецензии и отзиви у нас и в чужбина (общо 39 в автосправката) и от посочените цитирания.

Отзивите и рецензиите ми дават допълнително основание да заключа без колебание, че доцент д-р ИСКРА ВАСИЛЕВА БАЕВА заслужава висока оценка за научната си и преподавателска дейност и да предложи на уважаемото жури да реши тя да заеме АКАДЕМИЧНАТА ДЛЪЖНОСТ „ПРОФЕСОР” ПО НОВА И НАЙ-НОВА ОБЩА ИСТОРИЯ (СЪВРЕМЕННА ИСТОРИЯ).

31 юли 2011 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф. д.и.н. В. Тошкова)